

Cròniques del setge de Barcelona de 1713-1714 (edició crítica d'Agustí ALCOBERRO i Mireia CAMPABADAL, Barcelona, Editorial Barcino (col·lecció Els Nostres Clàssics) Autors Moderns, 2014, 378 pàgines.

Som davant d'una de les peces més sòlides derivades de la commemoració del Tricentenari. El Tricentenari ha fet moltes aportacions de les quals en quedaran forces vestigis, des dels catàlegs de les exposicions fins a les pedres del Born, que alguns volien silenciar, des de l'edició de la col·lecció Barcelona 1700 fins a la infinitat d'estudis d'història general i local de consulta indispensable. Hi ha un fet lamentable, que cap editorial o institució catalana fos del tot amatent a publicar les *Memòries històriques* de Castellví. A l'inici del segle passat, amb molts menys recursos, Sanpere i Miquel havia matinejat fent la còpia manuscrita que es conserva a la Biblioteca de Catalunya. Aquesta distracció ha estat en part contrarestada per dos historiadors i una sòlida editorial amb la publicació d'uns manuscrits inèdits o quasi inèdits entorn dels dies d'aquell famós i tràgic setge. Editorial Barcino amb aquesta edició es compromet, a més, a integrar a la col·lecció Els Nostres Clàssics una sèrie d'Autors Moderns tot continuant la sèrie complementària Biblioteca Baró de Maldà iniciada el 1994. Benvinguda sigui, doncs, aquesta voluntat de superar l'exclusivitat medieval de la col·lecció. D'entrada vull remarcar dos fets en relació amb aquestes cròniques: en primer lloc, que són textos de pluralitat ideològica i mai no oficials i, en segon lloc, la seva qualitat d'estar escrits en català, cosa que la voluntat més ambiciosa i pública de Castellví no ho permeté en el cas de las *Memorias históricas* i, tanmateix, això no impedí que aquesta important obra restés per segles fora de qualsevol estampació, oficial o no oficial. Cal remarcar també que possiblement el rescat d'aquestes cròniques no hauria estat ben bé possible o hauria estat força més difícil sense la prèvia tasca d'arxivers i l'esforç entre atractiu i ingrat de l'elaboració de repertoris de manuscrits (des dels de Francesc X. Miquel Rosell fins als dels equips dirigits

per Eulàlia Duran des de l'IEC). L'edició compartida d'Agustí Alcoberro amb Mireia Campabadal ha resultat una fel·liç col·laboració. Alcoberro ha posat els seus grans coneixements sobre la guerra de Successió a Catalunya demostrats ja des del seu primer estudi sobre els exiliats austriacistes de 2002 i Campabadal les competències en matèria de manuscrits i els seus coneixements sobre l'època en ser investigadora d'una institució tan important en la cruïlla de la guerra de Successió com l'Acadèmia dels Desconfiats, després Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona (2004).

L'edició està presidida per un estudi de presentació en termes històrics i arxivístics. Les cròniques són situades en el context històric de l'àmplia publicística de la resistència, de les memòries i les referències posteriors a la caiguda de Barcelona (Castellví, Plantí o Serra Postius) i en el marc de la historiografia sobre el tema des de Bruguera, i Sanpere i Miquel. La importància dels fets –explica la introducció– contrasta amb l'escassetat de cròniques. El laconisme i la destrucció que respiren totes les fonts, també les oficials, segons interpreten els editors, són deguts al context de repressió sofert amb l'ocupació i el canvi de règim. Les cinc cròniques serien, doncs, cinc supervivents, «supervivents excepcionals» (p. 15), que revelen la voluntat aparentment contradictòria de deixar constància dels fets i al mateix temps buscar estratègies d'ocultació per garantir la conservació de llurs relats.

Agustí Alcoberro i Mireia Campabadal ens ofereixen una introducció amb tres aportacions valuoses per penetrar en la lectura de les cròniques: els perfils dels seus autors coneguts o anònims, el caràcter de dietari o relat de les cròniques i els aspectes més interessants de llur visió sobre els fets, sense oblidar la importància de l'aparell crític amb les notes de contextualització que acompanya les cròniques. En podem fer un tast, seguint-los i seguint-les.

La Relació del siti de Barcelona de l'any 1713 i 1714 (p. 65-119) pertany al jurista i poeta Manuel Mas i Soldevila; la seva versió és la més propera als homes que encapçalaren la resistència. Havia estat conseller segon el 1711 i durant el setge va formà part de la Vint-i-Quatrena de Guerra del Consell de Cent. De totes les cròniques és la més sensible a la pèrdua institucional, ben lògic ja que és autor d'una relació dels consellers de Barcelona des de 1249 fins a 1714 i estava en condicions d'estimar-ne la seva antiguitat i el seu valor. La *Relació*, camuflada darrere del seu l'inventari de consellers, sense cap títol que la distingeixi, no apareix en l'inventari de la Biblioteca Pública Episcopal de Barcelona, i això la va fer quasi desapercebuda fins al *Repertori de manuscrits catalans (1424-1620)* d'Eulàlia Duran (2000). Té forma de dietari amb correccions posteriors i s'inicia el 19 de març de 1713 amb la marxa d'Elisabet Cristina de Brunswick de Barcelona cap a Viena. El dietari sol parafrasejar o transcriure documents originals que sovint són en castellà. Destaca alguns fets concrets: la carta imperial que justifica l'evacuació de les tropes i poc propícia a la resistència, el valor de la coronela «composta de 4.712 hòmens» (p. 77); la remarca del paper de don Ramon de Sentmenat, cavaller de l'hàbit de Sant Joan de Jerusalem, «un dels principals motors de la defensa» (p. 72) i del desembarc de Francesc Verneda amb «instruccions secretas» (p. 93); el mal destí de l'expedició del diputat militar i el general Nebot, els quals havien marxat «per veure si se podria lograr que la gent del país baixàs armada a coronar estas montanyas de devant Barcelona». Sense entrar en detalls valoratius, només insinuant «desunió de parers» (p. 92), remarca que aquell fracàs allunyava les esperances de la ciutat de rebre suport del país. El dietari parla de moltes més coses: de la comminació del duc de Pòpuli a capitular tot just iniciat el setge; de les actuacions del govern desinsaculant i valent-se dels diners, la plata, l'or i les joies dels desafectes absents per pagar la defensa; del govern de la fase final de la guerra; dels bombardeigs del duc de Pòpuli; del desegany de la Pau de Rastatt; del final de l'«horrorós y dilatat siti» (p. 108); de la resistència de Berwick a acceptar una capitulació «que entre rey y vassall no hi havia pactes ni capitulacions» (p. 111); amb tot, Mas

Soldevila reproduceix l'original de la capitulació sense signatura del duc de Berwick, la qual el mateix Mas tingué ocasió de veure-la i copiar-la. El dietari de Mas Soldevila respira una consciència política pròpia d'una persona propera a la presa de decisions, així quan escriu «creixian cada día los temors y fundats rezels de quedar o sens privilegis o sitiada esta ciutat si se posava en obra la evacuació» (p. 69), o escriu: «respondieren los comuns que, per variar res del que gozava Cathalunya y fer petició interina del goze de privilegis era precis convocar Parlament eo Junta General de Brassos» (p. 71). Per tant, és perfectament conscient del sentit de moltes decisions com ara la del Consell de Cent d'ocupar l'arsenal de les drassanes tot seguit de l'opció del 6 de juliol de 1713 de continuar la guerra, és a dir, de trencar amb la conferència de Cervera i el conveni de l'Hospitalet. El dietari és ric en informació dels avatars diaris tant religiosos, amb tot llur simbolisme, com militars per terra i mar, o de l'existència d'espies i deserccions d'ambdues bandes. Com fa el mateix Francesc de Castellví, no s'està de fustigar l'especulació dels homes de negocis en temps de fam extrema, però també dels eclesiàstics, i de consignar la importància de l'arribada de queviures i el paper jugat en aquest sentit per Mallorca sota el virrei marquès de Rubí. La desfeita de la ciutat hi és observada en termes físics i polítics: «Est és lo fi que tingué lo siti y esta la lamentable tragedia de nostra amada pàtria Barcelona, no tant sobre ser molta, per la ruïna en sos edificis destruïda, com sens privilegi algun en son peculiar regimén y govern axí en un tot deformada», «quedant sens privilegis y llibertats» (p. 117), «queda esta [Barcelona] y lo Principat sens cap ni brassos» (p. 116) i, com a testimoni, sols «las dos creus y quatre barras» (p. 117). Clou la relació amb un sonet en el qual en el joc entre Espanya i França, Barcelona «perd lo joc, perd quant té, perd la esperança, / que és lo que, de jugar sas armas, trau» (p. 119).

La segona crònica, *Succinta memòria i relació breu del siti de Barcelona* (p. 121-220), és el relat poc conegut d'un botifler, tal vegada un home de lleis, que va quedar-se a Barcelona durant el setge i es conserva en un volum miscel·lani de l'Arxiu Històric de la Ciutat. Segons l'historiador Josep Pella i Forgas, fou localitzat en l'enderroc d'una tàpia. Inicia el relat amb la convocatòria de la Junta General de Braços, per a ell, l'organisme responsable, en especial el braç reial, de la resolució de resistir. Tot sota «lo recel de un motí» fins al punt que el virrei Staremberg «isque ab gran disimulo per evitar alguna tropellia y desacato a sa persona» (p. 125). Aquesta crònica interessa molt especialment perquè les pors del seu autor revelen sense embuts el caràcter popular de la resistència. Són freqüents les referències al paper del «vulgo» o la «pleve». La fugida d'alguns cavallers de la ciutat és impedida pels «voluntaris (gent olvidada de atencions divinas y humanas), ferent-los retrosedir y los entraren ab gran ignominia en la ciutat, cridant ab veu alta lo vulgo "Traïdors!. Pengen-los luego!"». Ens parla d'amenaçes sobre els contraris a la guerra «se'ls digué los pangerían en un balcó si no declaràvan la guerra» (p. 126) o de la presència als carrers d'«apítetos contra los butiflers y altres exprecions» (p. 190). Les crides de la ciutat contra els que s'havien absentat, segons l'anònim, «se havian fet sols per accontentar la pleve, que estava molt caxosa contra los que se havian anat de Barcelona» (p. 129). Amb tot, l'anònim critica l'amenaça inicial del duc de Pòpuli en arribar a Barcelona, «poch urbana y menos política», i pensa que sense aquesta amonestació de Pòpuli «se auria aorrada molta pòlvora» (p. 130). De l'expedició del diputat militar només indica, contradient altres relats, que a Arenys de Mar «no se trobà lo que se pensava encontrar de gent levantada del país» «que alesoras ne tenia pocas ganas» (p. 133). Per les seves pàgines, les quals sovint fan referència a la *Gaceta de Barcelona*, passen les tensions internes entre persones del govern i Villarreal; l'esfereïment que li provoca «la nova fatxoria del general Basset» (p. 134), és a dir, la col·locació d'una bateria i la gran curiositat que despertà en el poble; el temor que li desperten els sermons dels frares de Santa Caterina al Born «animant [...] la pleve» (p. 128); els registres sistemàtics, especialment sobre esglésies i convents a la recerca de plata i aliments; la relació de l'arribada i procedència de vaixells i bar-

ques de tota mena amb queviures; la carestia i fam als mesos finals del setge un cop encerclada del tot la ciutat per terra i mar; l'exercici de la justícia i l'ordre públic en una ciutat assetjada; o la prèdica de la moral, el control de les prostitutes dels soldats o l'aprensió de gitanes i alcabotes. Distingeix entre catalans i espanyols (p. 150) i no descarta fets concrets d'interès, entre d'altres, les desinsaculacions dels absents; l'arribada de Verneda; la bona premsa dels Dalmau; la captura de Ramon Rodolat «per ocasió de portar idees de que la pleva entrés en las juntas», «totas se encaminavan a la formació de una cambra baxa» (p. 182); els bombardeigs del duc de Popul; l'aixecament del país els primers mesos de 1714 «novedats de aver-se axecat la gent de la terra» (p. 178), «continuant ab las notícias de pèndrer las armas los naturales en lo pretext de la llibertat» (p. 179); o les desercions del general Josep Martí i del brigadier Josep Moragull. És interessant observar el menyspreu que mereix Villarroel en un context militar aristocràtic; és el que respiren les cartes dels comissaris dels bescanvis de presoners de guerra a través de les quals es pot observar que a Villarroel no se'l vol tractar com a general d'un rei o d'un emperador sinó com a «cap dels amotinants» (p. 136), i d'aquí provenen les dificultats i les desigualtats en els bescanvis. El 8 d'agost de 1714 l'anònim de la *Succinta memòria* era empresonat «per effecte al rey nostre senyor» (Felip V), aquesta raó explica que en la part final de la crònica s'abandoni l'estil de dietari i es continui fins al final del setge, finit aquest, en termes de relat. Evidentment, sent poca simpatia pel govern els «mandons» (p. 212 i 215) lamenta la resolució dels tres comuns de «deffensar-se fins a la última gota de sanch» (p. 214). Es procurà «fugir del perill de sacco», amb tot «no dexaren de córrer veus perquè se continuàs la defensa confiant en Déu que sa faria lo miracle» (p. 218). El seu punt i final, a diferència de Mas Soldevila, és lacònic i poc sensible a les pèrdues institucionals: «Y, al cap de pochs dias, feren despullar los diputats y consellers, possant en loch d'estos administradors, tots personas affectes al rey» (p. 219).

La crònica del notari Aleix Claramunt (p. 221-234), localitzada camuflada dins un manual notarial de l'Arxiu de Protocols de Barcelona, és la tercera crònica del volum. Claramunt és un barceloní benestant que abandonava la ciutat a l'inici del setge. Ell havia estudiat notariat a Madrid i el seu pare participà a la Batalla d'Almansa al costat del rei Felip. El text és una crònica personal feta des d'un rerepaís proper, el qual ja havia estat publicat el 2008 sense notes per Agustí Alcoberro. Claramunt visqué els darrers mesos del setge sota l'impacte de les quinzenades. Aquest fet, també explica la seva mobilitat. Marxava el 24 de juliol de 1713 amb el notari Francesc Mora i la seva família a Premià, però després estigué a Samalús, Granollers i finalment a Sarrià, i entrava a Barcelona amb l'exèrcit d'ocupació el 13 de setembre de 1714. L'estada al Maresme i al Vallès Oriental en plenes quinzenades converteix el seu relat en una interessant visió del setge des de fora de la ciutat, amb els estralls sobre poblacions com ara Premià, Teià, Vilassar o Caldes de Montbuí. Escriu «per desengany dels esdevenidors» (p. 223). És molt crític amb la declaració de resistència del Parlament de 1713 sobre el qual explica hi hagué coaccions perquè es votes guerra, «volent penjar y matar a aquells, fins los eclesiàstics, en los tarongers de la matexa Deputació si no resolían guerra». I presa aquesta decisió, «fou tal la alegria del poble que no la puch ponderar» (p. 226). «Gran error se cometia voler-se oposar esta ciutat, com s'oposà, sens costat de patrocini algú, al poder y armas» de Felip V i el rei de França (p. 227). Parla del «desvergoñiment dels paysans», fortificant Premià, Teià i Vilassar «a instàncias de Amador de Dalmau, al qual li deyan rey, puis tota la paysanisca obeýan a ell y tenia entre somatens, voluntaris de cavall y micalets uns 4.000» (p. 227). Amb tot, reparteix les culpes de les tragèdies del rerepaís a ambdós costats i a l'obstinació de la ciutat: «Gran ceguesa és estada esta tragèdia, puix tenint catorse mesos de siti y set brechas ubertas y guaíat lo fosso [...] may volgueren donar ohidos» (p. 229). Fustiga, com l'anònim de la *Succinta memòria* els *beatos* o il·luminats de la resistència. Sense posar èmfasi en la repressió, lamenta la pèrdua dels privilegis però l'atribueix

a la resistència «no essent de la intenció de la magestad en llevar-los» (p. 233). Malgrat la seva fidelitat felipista, patí l'abolició de la seva condició de notari per haver obtingut el títol en els anys de Carles III i no aconseguí la revalidació fins a l'octubre de 1719.

La quarta crònica (p. 235-242) és un altre anònim que pretèn ser la continuació de la *Gaceta de Barcelona*, el darrer número de la qual, de 23 d'agost de 1714, recollia fets del 8 d'agost. La *Continuació del Diari* s'inicia l'11 d'agost. El manuscrit es conserva a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona i inclou un plànol del setge titulat *Verídico plano de Barcelona, sitiado desde 25 de julio 1713 hasta 12 de setiembre 1714* que els editors reproduïen en el volum (p. 38-39). És més coneguda perquè fou utilitzada per Mateu Bruguera i Salvador Sanpere i Miquel, i la seva trajectòria fa pensar que plànol i crònica foren deguts a un Planella pintor avantpassat del pintor i escenògraf del segle XIX Josep Planella i Coromina que n'havia estat propietari. La *Continuació del Diari* no té cap pretenció de dietari i es limita a ressenyar uns pocs fets que l'autor havia vist personalment. El relat, per viscut, es fa aproximatiu «Los nostres entràrem per la matexa trinxera y, a bot de bayoneta, foren tots degollats y, ab las sevas matexas faxinas, taparem lo bocaró per hon ells entraren, y los morts los enterràrem en lo matex fosso y trinxera que ells avían fet» (p. 239). Es congratula que la capitulació concedís honra, vides hisendes i armes blanques; amb tot, la conclusió és lacònica però prou precisa: «Dita capitulació concedí Vervich, però Felip Quint no la volgué aprobar» (p. 242).

La darrera crònica (p. 243-347) és el *Dietari del setge del convent de Sant Josep*, situat en l'actual mercat de la Boqueria, escrit pel frare de l'orde de carmelites descalços Manuel Soler, considerat pels editors com «una raresa dins l'àmbit dels dietaris intitucionals», els quals s'aturen o són escadussers en notícies del setge, i no és aquest el cas del Llibre d'òbits de religiosos, el qual es conserva a la Biblioteca Universitària de Barcelona. És més que un registre de decessos gràcies a la personalitat de Manuel Soler. És la versió d'un membre del baix clergat totalment implicat amb la causa de la llibertat de Catalunya i convençut del caràcter sagrat de la resistència. En el volum, ja abans dels fets del setge, Manuel Soler registra fets polítics com ara la marxa de l'emperador, o la de l'ambaixador català marquès de Montnegre cap a Viena. Som davant d'un dietari acurat i precís: «com vuy, die de Sant Jaume, dimarts als 25 de dit mes y any [juliol], aparagué davant d'esta ciutat lo exèrcit del duc d'Anjou» (p. 245). «Tenen tota la ciutat senyida des del cap del riu de Llobregat fins a la Granota» (p. 246). Ens explica que el 8 d'agost ha calgut fer extracció del diputat i oïdor eclesiàstics perquè els dos monjos de Ripoll extrets el dia de Santa Magdalena «no volgueren entrar, sinó qu-s quedaren a Mataró avent donat la obediència als enemichs y allí juraren y, per esta rahó, ne an tret de altres» (p. 248). El dietari informa sobre l'escassetat alimentícia, però res tenia a veure la situació dels convents (d'uns convents, això sí, superpoblats a causa de la guerra) amb la situació de la gent comuna. El dietari permet observar que si els convents acostumats a carn i vi ara només tenen aigua i un poc de bacallà, algunes famílies particulars es mantenen, i encara no sempre, «ab solas garrofas y altres de segó bullit» (p. 321). La ciutat, sobretot, procura «per lo soldats y per lo poble» (p. 282) i si hi ha carn la reté «per los pobres malalts de l'Hospital» (p. 284). El dietari revela una economia de guerra, que si bé no pot aturar irregularitats ni preus disparats, controla com pot l'especulació i fa registres sistemàtics, especialment quan hi ha manca de blat, per cases i convents, no sols a la recerca de la plata dels cavallers que s'han absentat per tal d'encunyar moneda i pagar la guerra, sinó també a la recerca dels queviures ocults. El dietari és ric a situar el context del setge: rumors, presoners, traïcions, espies i desertors d'ambdues bandes, la justícia en temps de guerra, el paper estimulants dels novenaris i les prediques, el ritual de les campanyes, els esforços de la defensa —«nostros generals no dormen», i les guardes tampoc «perque qui té enemichs no deu dormir» (p. 260 i 326). Les dades atmosfèriques (aiguats, fred, neu, vent, mar alterada) expliquen que les trinxeres quedin empantanegades, que la pólvora es

glaci o els contratemps de vaixells i barques. La lluita pels queviures explica la sistemàtica relació de l'entrada de naus i la preocupació per la presència de l'armada enemiga «Babilònia de tots los vaixells» o «gran faràndula de vaixells enemichs» (p. 302 i 306). La relació dels bombardeigs és puntual i escrupulosa, i posa l'accent en els estralls i l'espai d'importància que provoquen: «No puch explicar la consternació de la gent d'esta ciutat, fugint una per una part y altre per altre», «parexia lo dia del Judici», «un infern o lo dia del judici» (p. 341 i 342), «parexia finir lo món» (p. 259). El duc de Pòpuli és titllat de «gran gallina» i «gran tirà» per la seva «crueltat y villania» (p. 342). És en aquestes circumstàncies que Manuel Soler ha d'abandonar convent i dietari després d'escriure una frase profètica «Lo estrago no's pot dir, però de vuy a 300 anys se'n recordarà» (p. 343) i ressenyar que Barcelona ha quedat «feta un montó de pedres» de tal manera que «los que vindran agen de dir "Aquí fou Barcelona"» (p. 343 i 342). El dietari també ens informa de la revolta del rerepaís «ésser veritat los moviments fan la gent del país en levantar-se y pèndrer las armas contra ells» (p. 298), de les esperances posades en el marquès de Poal «per donar calor y cubrir la gent del país, que van prenent las armas contra los enemichs» (p. 302) i de la recepció dels eventuals èxits de Bac de Roda. El dietari permet observar les esperances posades per la ciutat en la pau de Rastatt de la ciutat «fou tanta la alegría que parexia un terretremol de escopetades y crits de "Victor Carlos 3r"» «y se tocà la campana de consell a batalladas» (p. 328). El frare Manuel Soler és un patriota i no deixa de ponderar «la gran germandat» haguda entre els assetjats als nou mesos de setge (p. 318), de pensar en el judici futur pels «treballs tan grans que passen los moradors d'esta capital per conservació de la llibertat y privilegis» (p. 314), «és cosa tan miraculosa est que passa en esta ciutat, que sens diners, gent, provisions y faltar tot» resisteix (p. 310), «no se à vis may en lo món ni igual la resistència de la gent de la plaça» (p. 344). El 30 de maig les bombes aturen el dietari el qual encara conté algunes breus notícies posteriors i es clou amb la informació de la mort de dos frares per bales de fusells durant la seva tasca de confessar ferits.

La introducció fa una minuciosa presentació del lloc i forma de conservació dels manuscrits, la qual cosa ajuda a comprendre la riquesa dels nostres arxius i la laboriosa tasca de recerca i investigació que hi ha darrere d'aquestes humils cròniques. Completen l'edició tres il·lustracions de l'època sobre el setge que es conserven a l'Arxiu Històric de Barcelona (l'anvers i revers del *Verídico plano* i l'aiguafort i tipografia *Barcino Magna Parens* de 1718), una sòlida bibliografia, un glossari i dos índexs, un d'onomàstic i un altre de topònims.

Modernistes, historiadors en general, però també profans en la matèria interessats en el passat històric català i europeu no podem més que agrair a Agustí Alcoberro i a Mireia Campabadal que hagin posat al nostre abast aquestes valuoses peces històriques.

Eva SERRA I PUIG
Universitat de Barcelona